

השפעת השינויים המוצעים במערכת המשפט על מצבם הכספי משקי הבית בישראל

בחינת תרחישים לפי עשירוני הכנסה

דפנה אבירם-ניצן, מנהלת המרכז לממשל וכלכלה
המכון הישראלי לדמוקרטיה

הקשר שבין התחזיות הכלכליות למצב משקי הבית

בפרק זה נציג תחזית של כיווני ההשפעה על משקי הבית
כתוצאה מהתממשות תרחישי הסיכון
שהציג משרד האוצר בדוח שפורסם ב- 20.3.23

השפעת תרחישי הסיכון של משרד האוצר על משקי הבית

1. פגיעה בצמיחה בשיעור של בין 3% ל-5%

- הפגיעה בצמיחה תוביל לפגיעה בתוצר לנפש ומכאן לפגיעה בהכנסות הפרטים.

2. אובדן הכנסות ממש בהיקף של 15 עד 30 מיליארד ₪

- להערכתנו הממשלה תימנע מהגדלת הגירעון בשל הורדת דירוג האשראי וייקור תשלומי החוב וכן תימנע מהעלאת מיסוי לפירמות או לבעלי ההכנסות הגבוהות בשל החשש מהברחתם.
- האופציה הסבירה תהיה קיצוץ בהוצאה הציבורית, אשר תוביל לירידה בהיקף ובאיכות השירותים הציבוריים שהאזרח יקבל וכן לפגיעה בקצבאות.
- ירידה בשירותים הציבוריים במימון ממשלתי תאלץ את משקי הבית לממן באופן פרטי חלק מהשירותים הללו (כגון חינוך ובריאות).
- ירידה בקצבאות תוביל לפגיעה בהכנסות, בעיקר של משקי הבית החלשים, ששיעור גבוה מהכנסתן מסתמך על קצבאות.

השפעת תרחישי הסיכון של משרד האוצר על משקי הבית

3. הורדת דירוג האשראי של ישראל

- תוביל לייקור עלויות גיוס החוב של ישראל ולהעלאה נוספת של הריבית במשק.
- ייקור הריבית במשק יוביל לעלייה נוספת של החזרי החוב/משכנתאות עבור משקי הבית שלקחו משכנתאות או חוב אחר.

4. פיחות בשער השקל

- תוביל לייקור מחירי המוצרים המיובאים, להאצה באינפלציה ולהעלאה נוספת של הריבית במשק.
- הפיחות בשקל יוביל לייקור מחירי המוצרים המיובאים וגם לייקור חלק מהמוצרים תוצרת הארץ, שרכיב חומרי הגלם המיובאים שבהם יתייקר.
- התוצאה תהיה עלייה ניכרת בהוצאות של משקי הבית על צריכה שוטפת, נסיעות לחו"ל והחזרי משכנתאות.

השפעת תרחישי הסיכון של משרד האוצר על משקי הבית

5. ייקור עלויות גיוס ההון

- תוביל לעלייה בתשואות האג"ח הממשלתי ואג"ח חברות, ייקור עלויות המימון של הפירמות בסקטור העסקי ומכאן לירידה גם בשוק המניות.
- צפויה פגיעה בתשואה של משקי הבית על השקעותיהם (בפנסיה, גמל וחסכונות אחרים בשוק ההון) וכן ירידה בערך הנכסים הפיננסיים של הציבור.
- התוצאה תהיה ירידה בהכנסות משקי הבית ממקורות אלו.

מאפייני המשפחות בישראל

לפי עשירוני הכנסה

משפחת ישראלי 123

מאפייני המשפחה הממוצעת בעשירוני הכנסה נמוכים (1-3), בנקודת המוצא - שנת 2019

- הכנסה כספית נטו למשק בית: 5,467 ₪ לחודש
- הוצאה כספית למשק בית: 7,106 ₪ לחודש
- מאזן חודשי (הכנסות – הוצאות): -1,639**
- שיעור משקי בית ערבים: 22%
- שיעור בעלי חוב (משכנתאות ואחר): 21%
- שיעור המינוף (יחס החוב להכנסה השנתית, חציון): 1.5
- ממוצע נפשות במשק בית : 2.4
- ממוצע מפרנסים במשק בית: 0.6
- ממוצע גיל של ראש משק בית כלכלי: 53
- ממוצע שנות לימוד של ראש משק הבית: 12.7

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני למ"ס, סקרי הכנסות והוצאות 2019

משפחת ישראלי 456

מאפייני המשפחה הממוצעת בעשירוני הכנסה בינוני-נמוך (4-6) בנק' המוצא, שנת 2019

- הכנסה כספית נטו למשק בית: 12,862 ₪ לחודש
- הוצאה כספית למשק בית: 11,334 ₪ לחודש
- מאזן חודשי (הכנסות – הוצאות): 1,528
- שיעור משקי בית ערבים: 15.7%
- שיעור בעלי חוב (משכנתאות ואחר): 39%
- שיעור המינוף (יחס החוב להכנסה השנתית, חציון): 0.6
- ממוצע נפשות במשק בית : 3.2
- ממוצע מפרנסים במשק בית: 1.4
- ממוצע גיל של ראש משק בית כלכלי: 47
- ממוצע שנות לימוד של ראש משק הבית: 13.6

מקור: עיבודי המכון הישראלי לדמוקרטיה לנתוני למ"ס, סקרי הכנסות והוצאות 2019

משפחת ישראלי 789

מאפייני המשפחה הממוצעת בעשירוני הכנסה בינוני-גבוה (7-9) בנק' המוצא, שנת 2019

- הכנסה כספית נטו למשק בית: 22,847 ₪ לחודש
- הוצאה כספית למשק בית: 16,694 ₪ לחודש
- מאזן חודשי (הכנסות – הוצאות): 6,153
- שיעור משקי בית ערבים: 12%
- שיעור בעלי חוב (משכנתאות ואחר): 54%
- שיעור המינוף (יחס החוב להכנסה השנתית, חציון): 0.9
- ממוצע נפשות במשק בית : 3.9
- ממוצע מפרנסים במשק בית: 2
- ממוצע גיל של ראש משק בית כלכלי: 45
- ממוצע שנות לימוד של ראש משק הבית: 14.9

כיצד ישתנה מצב המשפחות? המחשה מספרית

בפרק זה ביצענו מספר סימולציות שבחנו כיצד עלול להשתנות מצב שלושת המשפחות שהכרנו, במידה ויתקבלו השינויים המוצעים במערכת המשפט ויתממשו תרחישי האוצר לגבי ההשלכות המקרו כלכליות שייגזרו מכך.

נציין שאין מדובר בתחזית, אלא בבחינה של תרחישים אפשריים המבוססים על מכלול הנחות יסוד באשר לפרמטרים העיקריים שישפיעו על מצבם הכלכלי של משקי הבית הישראליים בחיי היומיום.

סימולציה זו מנסה להמחיש איך כל זה נוגע לנו...

משפחת ישראלי 123

השינוי במצב משפחה ממוצעת בעשירוני הכנסה נמוכים (1-3), בעלת משכנתא

משפחת ישראלי 123					שינוי שנתי
	T0	T1	שיעור השינוי	שינוי בש"ח	בש"ח
הכנסה כספית נטו למשק בית	5,467	4,767	-12.8%	(700)	(8,402)
מזה: קצבאות	2,624	2,176	-17%	(448)	(5,371)
הוצאה כספית למשק בית	7,106	7,501	5.6%	396	4,746
מזה: הוצאה על החזרי חוב	201	293	46%	92	1,106
מאזן החשבון החודשי	(1,639)	(2,734)		(1,096)	(13,148)

ממצאים:

- ההכנסה נטו צפויה לרדת בכ- 700 ₪ בחודש, בעיקר בשל צמצום קצבאות.
- ההוצאה הכספית צפויה לעלות בכ- 400 ₪, בעיקר בשל עליית מחירים והחזרי המשכנתאות.
- הגירעון החודשי (הכנסות – הוצאות) צפוי לגדול בכ- 1,096 ₪
- הגירעון השנתי (הכנסות – הוצאות) צפוי לגדול בכ- 13,148
- בנוסף, במצב בו גם המשפחות בעשירונים הנמוכים תאלצנה להעלות את ההוצאה הפרטית על שירותים ציבוריים (כגון חינוך ובריאות) תעלה, הגירעון החודשי יעלה עוד מעבר למתואר לעיל.

משפחת ישראלי 456

השינוי במצב משפחה ממוצעת בעשירוני הכנסה בינוני-נמוך (4-6), בעלת משכנתא

משפחת ישראלי 456					שינוי שנתי
	T0	T1	שיעור השינוי	שינוי בש"ח	בש"ח
הכנסה כספית נטו למשק בית	12,862	11,989	-6.8%	(874)	(10,485)
מזה: קצבאות	2,578	2,138	-17%	(440)	
הוצאה כספית למשק בית	11,334	12,019	6.0%	685	8,216
מזה: הוצאה על החזרי חוב	593	704	19%	110	
מאזן החשבון החודשי	1,528	(30)		(1,558)	(18,701)

ממצאים:

- ההכנסה נטו צפויה לרדת בכ- 874 ש"ח בחודש, בחלקו הגדול בשל צמצום קצבאות.
- ההוצאה הכספית צפויה לעלות בכ- 685 ש"ח, בעיקר בשל עליית מחירים והחזרי המשכנתאות.
- העודף החודשי (הכנסות – הוצאות) צפוי לרדת בכ- 1,560 ש"ח (וכמעט להתאפס)
- העודף השנתי (הכנסות – הוצאות) צפוי לרדת בכ- 18,700 ש"ח
- בנוסף, במצב בו גם המשפחות בעשירונים הנמוכים תאלצנה להעלות את ההוצאה הפרטית על שירותים ציבוריים (כגון חינוך ובריאות) תעלה, הגירעון החודשי יעלה עוד מעבר למתואר לעיל.

משפחת ישראלי 789

השינוי במצב משפחה ממוצעת בעשירוני הכנסה בינוני-גבוה (7-9), בעלת משכנתא

משפחת ישראלי 789					שינוי שנתי
	T0	T1	שיעור השינוי	שינוי בש"ח	בש"ח
הכנסה כספית נטו למשק בית	22,847	21,776	-4.7%	(1,071)	(12,854)
מזה: קצבאות	2,199	1,824	-17%	(375)	
הוצאה כספית למשק בית	16,694	17,945	7.5%	1,251	15,012
מזה: הוצאה על החזרי חוב	1,443	1,780	23%	337	
מאזן החשבון החודשי	6,153	3,831		(2,322)	(27,866)

ממצאים:

- ההכנסה נטו צפויה לרדת בכ- 1,070 ₪ בחודש.
- ההוצאה הכספית צפויה לעלות בכ- 1,250 ₪, בעיקר בשל עליית מחירים והחזרי המשכנתאות.
- העודף החודשי (הכנסות – הוצאות) צפוי לרדת בכ- 2,320 ₪
- העודף השנתי (הכנסות – הוצאות) צפוי לרדת בכ- 27,870 ש"ח
- בנוסף, סביר להניח שההוצאה הפרטית על שירותים ציבוריים (כגון חינוך ובריאות) תעלה במאות ₪ לחודש, והגירעון החודשי יעלה בהתאם, מעבר למתואר לעיל.

מונחים והגדרות

- הכנסה כספית נטו למשק בית כוללת הכנסות מעבודה מהון מחסכונות ומקצבאות ותמיכות בניכוי תשלומי חובה כגון מס הכנסה, ביטוח לאומי ומס בריאות.
- הוצאה כספית למשק בית כוללת הוצאות לצריכה והחזרי משכנתאות (ריבית וקרן)
- שיעור בעלי החוב ושיעור המינוף לפי עשירונים לקוח מדוח "החוב של משקי הבית" של מרכז טאוב, המבוסס על נתוני למ"ס לשנת 2016.
- נתון ההוצאות וההכנסות מעודכן לשנת 2019 – הנתון העדכני ביותר שפרסמה הלמ"ס.
- נכון לשנת 2019 יש בישראל כ- 810 אלף משקי בית בכל שלישיית עשירונים, כפי שמנותחים בבחינת התרחישים הזו.